

MODERNLİK VE MUHAFAZAKARLIK

(Abdurrahman ARSLAN)

Günümüzde dindarlıktaki artış algısı, dindarlığın görünür kılınmasından dolaydır. Sokaklarımız artık başörtülü, sakallı, cübbeli insanlarla doldu, 1967 yılından beridir İstanbul'dayım, eskiden böyle bir şey yoktu. Şimdi kalbinde kurt olanlar dindarlaşıma çoğalıyor, yaşam alanımız tehdit altında diye laflar ediyorlar. Tabii, biz de bundan çok memnun olmuştuk, oluyoruz da. Fakat biz bu dindarlığın nereden geldiğini, onun mahiyetinin ne olduğu üzerinde düşünmedik.

Modernleşme ile birlikte kentleşme dediğimiz bir hadise var. Kentleşme diyorum şehirleşme demiyorum. Çünkü kişisel bir kanaat olarak kentleşme ve şehirleşmeyi birbirinden ayırıyorum. Bu kentler bizim değil; bunlar İslam'ın yaşandığı yurtlar, mekanlar değildir, olamazlar. Kapitalizmin, modernizmin kurduğu kentlerdir buralar, onun için kent diyorum çünkü şehir kadim bir şeydir. Şehir dünya görüşü ile birlikte yaşanan bir mekandır. Yesrib'in Medine'ye dönüşmesi buna işaret eder, Medine dinin yaşandığı mekan demektir. Yesrib'in Medine'ye dönüşmesi mekana dinin kendi damgasını vurmasıyla ilgilidir. Bugünün kentlerinde böyle bir damga yok. Çünkü Müslümanlar buna talip değiller. Biz kentleşmeyle birlikte adı ev olan kovuklara girdik. Bu kovukların bizim dünya görüşümüzü, hayatımızı kolaylaştıran yerler olup olmadığını hiç düşünmedik, kafa yormadık. Binlerce, on binlerce, yüz binlerce gençlere rağmen bunun üzerinde düşünmedik. Bu bizim ayıbımızdır. Eğer bu ülkede gökdelenler yükseliyorsa en önce üniversitelerimizin ve Müslüman entelektüellerimizin ayıbıdır. Çünkü bu konuda öne sürebileceğimiz hiçbir şey üzerinde kafa yormuş değiliz. Mekândan bağımsız bir İslamî yaşam olmaz.

İslam iki şeyi düzenler zamanı ve mekanı. Zamanı ve mekanı bizim olmayan bir zamanda ve mekanda yaşıyoruz. Bizim problemimiz burada. Dolayısıyla bir kentleşme ve kentleşmeyle birlikte gelen bir dindarlaşıma var. Çünkü kentleşme korkutucudur bu haliyle insanda dindarlaşımayı körükler. 1970'lerden günümüze kadar bunlar birbirine paralel süreçler olarak cereyan etti. Dini canlanma derken kendi mahiyetini çok analiz etmediğimiz bir süreç yaşadık. Evet bir yönüyle doğruydü dini canlanmaydı ancak biz onun içeriğini, mahiyetini düşünmedik. Kentleşmenin bizim zihnimizi

dönüştürebileceğini hiç hesaba katmadık. Yani açık konuşmak gerekirse Müslüman bilinç mekanı şekillendirmedi, mekan Müslüman zihni şekillendirdi.

Aşağı yukarı ikinci ya da üçüncü kuşaklarda dindarlıktan fazla bir muhafazakârlaşma görüyoruz. Yani mevcutla geçinmek ancak şuan cari olan hayatla da adapte olmak. Hele üçüncü kuşaklarımızda bunun daha da yoğunlaşacağını düşünüyorum. Çünkü maddi alt yapıları buna hazır oldukları için etkin de olacaklardır. Çünkü ben kendi çevremden gözlemlerime bakarak konuşursam babalarını tanıyorum mücadele ettiler, para kazandılar, zengin oldular. Şimdi ikinci kuşak bu zenginliği hazır buldu. Dolayısıyla onun bütün dinle olan ilişkisi dededen babadan gördüğü kadar. Elinde sermayesi olduğu için mevcut iktisadi dünyayla da iyi bir diyalog kurmanın peşinde, bu noktada alt yapısı ve maddiyatı hazır. Bu belki çok kötü bir yorum olacak ama üçüncü kuşaklarda dinin etkisi azalınca ister istemez o sermaye egemen bir duruma gelecek. Tabi orada dindarlık muhafazakârlığa dönüşüyor.

Peki, muhafazakârlık nedir?

Aşağı yukarı Rönesans'tan sonra bütün Batı dünyasında biri birini eleştiren üç tane kurucu ideoloji oluşmuştur. Bunlardan birisi liberalizmdir, bir tanesi muhafazakarlıktır, bir diğeri de sosyalizmdir. Aslında aydınlanma dediğimiz düşünce liberal olarak doğup gelişmiştir. Biz ona modern düşünce diyoruz, liberal düşünce diyoruz, aslında kanaatime göre yanlış. Çünkü böyle bir durumda onun kişiliğini ertelemiş oluyoruz. Aslında o liberal düşüncedir. Peki, liberal bir düşüncenin özelliği nedir? Liberalizm, ilk defa dine karşı mücadele vererek oluşmuş bir ideolojidir. Çünkü dinin dışında mücadele edecek başka bir yer yok orada. Sadece Hristiyanlığın aşağı yukarı 1400 seneden beri kurulu bir dünyası var. Liberalizm bu dünyanın içerisinde kendine bir yer edinmeye çalışıyor ve Hristiyanlıkla çatışarak kendini inşa ediyor. Bu son dönemlerde genel olarak liberalizmi dine şans tanıyan, dinle çok problemi olmayan bir ideoloji olarak tanıyoruz. Neo-liberalizm, klasik liberalizm kadar dine çok savaş açmamıştır. Klasik liberalizm başlangıçta çok keskin olmasa da dine karşı mücadele vererek kendini var etmiştir. Ondan dolayı liberal düşüncenin ilk döneminde liberallik kâfırlıkla eş anlama geliyordu. Batının dindar insanları ve kilise liberalliği dinsizlik olarak anlıyorlardı. Hristiyanlık insanı Allah'ın yarattığı bir varlık olarak

görüyordu, liberaller ise insanlar doğuştan bir takım haklarla gelir, yaratılıp yaratılmadığı önemli değil diyordu.

Liberalizmle yeni bir dünya kurulmaya başladı ve mevcut olan bir çok şey değişime tabi kılındı. Bilhassa 1789 Fransız Devrimi'nden itibaren toplumda ciddi bir altüst oluş başladı. 1789'un devrimci insan kitlesi her şeye karşı çıkıyordu. Dine ait olan her şeyi din de dahil değişmesi, onların terk dilmesi gerektiğini söylüyorlardı. Bu yüzden devrimciliği ve muhafazakârlığı birbirinin zıttı olarak ele almamız lazım. Muhafazakârlık bu devrimci anlayışa karşı çıkan batının liberalizmden sonraki ikinci ideolojisidir. 1789'dan sonra yaşanan devrimsel dönüşümde dini referansları, geleneği entelektüel düzlemde savunmak çok kolay değildi. Devrimcilik rüzgârı önce Fransa'yı, sonra bütün batıyı sardı. Böyle olunca da Edmund Burke dediğimiz sosyal muhafazakârlığın kurucu babalarından biri dinin de geçmişe ait değerlerin de çok kötü olmadığını, onların bugün içinde yaşaması gerektiğini, bütün bu değişimle birlikte onları kendimizle birlikte yaşatmamız gerektiğini ileri sürdü. Bu düşünce giderek taraftar bulmaya başladı, çünkü insanlar bu devrimciliğin müthiş bir yıkımcılık getirdiğini inanıyordu. Muhafazakârlık bu yıkıcılık karşısında güven arayan insanların ihtiyaçlarını karşılayan bir düşünce olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla muhafazakârlık devrimciliği reddetti ancak evrimciliği kabul etti.

Liberalizmin siyasal ve toplumsal anlamda gelişmesi ile birlikte aşağı yukarı 1800'lerden itibaren sanayi devrimiyle birlikte ikinci bir dalga geldi. Sanayi devrimi işçi sınıfı dediğimiz bir sınıfı ortaya çıkardı ve onunla birlikte müthiş bir haksızlıklar ortaya çıktı. İşte tam bu dönemde 1840'ların 1890ların dünyasında sosyalist fikirler ortaya çıktı. Dolayısıyla da liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizmin modern paradigmanın içindeki üç unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle temel kabuller cihetinde bu üç ideoloji birbirleriyle çatışmazlar.

Materyalist felsefe açısından dinin toplumun içerisinde yeri yoktur denilebilir ama muhafazakârlık dinin varlığını kabul ettiği halde dini dönüştüren, değiştiren ve bugüne taşıyan bir oluşumdur. Benim kanaatime göre bu üç ideoloji içerisinde kişiliği en belirsiz olan ve Müslümanları en fazla tehdit eden muhafazakârlıktır. Çünkü sosyalist düşünce aşağı yukarı temel felsefi kabulleri itibari ile önünüze geldiğinde dost ya da düşman olduğunu

anlayabileceğiniz bir ideolojidir. Neo-liberalizm Müslümanların kafasını son zamanlarda karıştırmasına rağmen liberalizm de aşağı yukarı dostluğu ya da düşmanlığı belli bir ideolojidir. Fakat muhafazakârlık öyle değil, muhafazakârlıkta din vardır, gelenek vardır, aile vardır, ulus devletin bütün unsurları vardır, ahlak vardır, milliyetçilik vardır. Bundan dolayı şekilsiz bir yapıya sahiptir.

Siyasi ve sosyolojik olarak batıda bir paradigma olarak inşa edilen muhafazakarlık, batı siyasetinde bir yer edinmiştir. Muhafazakârlık belirlenmiş siyasi sınırlar içerisinde ne yaptığı, ne yapacağı belirlenen bir siyasi düşünce olarak ortaya çıkmıştır.

Muhafazakârlık ve sosyalizm arasında çatışmacı çok unsur olabilir ancak liberalizm ile muhafazakarlık birbirinden kopuk şeyler değildir. Liberalizmde deyim yerindeyse dinin mülkünde kendine bir mülk edindi. Sonra o mülkü genişletti ve dine kendi mülkü içerisinde bir yer ayırdı. Din işgal edeceği mülkü kaybettiği için liberalizmin dünyasında ona ayırdığı zemin üzerine geldi. Şimdi bugün biz Müslümanlara da teklif edilen budur.

Bu siyaset ahlaksızdır, iktisat ahlaksızdır bunlara bir ahlak katalım demek muhafazakâr bir tavidir. Siyasetin tanımladığı bir paradigmanın içerisinde ona bir ahlaki unsur katabilirsiniz, ama bu paradigmanın emrettiği, izin verdiği nispette mümkündür. Ahlakın tanımladığı bir paradigmanın içerisinde iktisadi faaliyette bulunmak başkadır ama modern iktisat paradigmasının içerisinde ahlaki bir unsur katmak başkadır. Öncelikle bunun farkında olmamız lazım. Öyle olduğunda ahlak siyasetin, iktisadın belirlediği çerçevede bir ahlak olur. Oysa ahlakın belirlediği bir paradigma içerisinde siyaset, iktisat o ahlak tarafından belirlenir. Bugün üzerinde sıkıntı çektiğimiz şeylerden biri de budur. Bu bir düşünce biçimidir ve biz bu düşünce biçimini edinmek zorundayız.

Gördüğümüz eğitim bize böyle bir meleke kazandırmıyor. İmam hatip okumak, ilahiyat okumakla bunu kazandırmıyor. Biz verilen bilginin mahiyeti üzerinde düşünmüş insanlar değiliz. Hiçbir bilgi türü tarafsız değildir, masum değildir. Her bilginin kendine göre bir hedefi, amacı ve mahiyeti vardır. Eskilerin tarifiyle bir sibakı vardır ve kendine göre bir siyak ve sibak inşa eder. Bunlar olmadan o bilgiyi doğru düzgün anlamlandıramayız. Bugün başkalarının siyak ve sibakı içerisinde hayatı anlamaya çalışıyoruz. Bugün biz

İslam'ın kavramını modern bağlamlarla içerisinde anlamaya çalışıyoruz. Dolayısıyla İslam'ın bir değerini, bir kavramını kurban ediyoruz. Evet, belki orada İslam'dan bir unsur kalıyor ama onun mahiyetine farkına varmadan bir müdahale olmuş oluyor.

Fransız Devrimi sonrası aslında akıl çağıdır. Dindarlar bu bir akıl çağıdır, her şeyin aklın süzgecinden geçirildiği bir çağdır, biz bu akıl çağında dine nasıl yer bulabiliriz dediler. Din bu süreçte aklın süzgecinden geçirilmiş bir dindir artık. Aklın süzgecin geçirilmeyen unsurlar da akılcılaştırılan unsurlardır.

Müslümanlar aklın ne olduğunu bilmiyor. İslam akıl dinidir diyorlar, ben de Cenab-ı Allah'a hamd olsun ki İslam akıl dini değildir diyorum. İslam akıl inşa eden bir dindir. Arada fark var. Tasavvufa göre ilk yaratılan akıldır, akı olmayan mesul değildir, bunların hepsi doğrudur ancak akıl birkaç anlamı olan bir şeydir. İslam'da batının dediği akıl yok, kalp karşılığında bir akıl var. Post-modernizmin ortaya çıkmasının sebebi modern aklın iflasıdır.

Muhafazakârlık üzerine konuşmak demek aslında bir değişim meselesi üzerinde konuşmak demektir. Yani din ve ona ait değerlerin değişip değişmemesi üzerine konuşmak demektir. Modernizmin akılcılığına karşı batı düşüncesi hemen teslim olmadı, direnç gösterdi. Batı entelektüelleri tarafından modernizme karşı gösterilen direnç gizlenmiştir. Gandhi bunlardan birisidir. O, modernizm gelince kast sisteminin ortadan kalkacağını ve Hindu dininin yıkılacağını biliyordu. Bugün Singapur'da Konfüçyüsçü aile değerleri ders olarak okutulmaya başlandı. Konfüçyüs'e göre aile nizamı iyi olursa toplum nizamı da iyi olur. Onlar toplumun düzenini aileden hareketle anlıyorlar ve anlatıyorlar. Oysa batı da tam tersine düzenden kalkarak aile değerlendirilir. Aslında baktığımızda ikisinin unsurları da İslam'da var. İslam'da aile çok önemli ama düzenle ilgili de ayetleri vardır. İslam doğunun da batının da dengesizliğini gidermeye çalışıyor.

Dünyanın bu aşamasında bazı şeyleri yeniden düşünüp yeniden onlar üzerinde tefekkür etmemiz gerektiği kanaatindeyim. Gerçekten de çok sıkıntılı bir dönemden geçiyoruz. Sadece biz değil bütün dünya. Bu kirlilik karşısında bir nefsi müdafaa kurmak anlamında dinimizi, aklımızı koruyarak başlamalıyız. 21. asır dinin ve aklın korunması gereken bir asır. Belki biz bundan yola çıkarak malı nesli koruyabiliriz diye düşünüyorum.

Değişim kavramı üzerinde çokça düşünmeliyiz. Değişim masum bir şey değildir. Modernizmin öngördüğü değişim ile İslam'ın öngördüğü değişim farklı şeylerdir. İslam'ın kendi siyakı ve sibakı içerisinde bir değişim anlayışı vardır. Modernizm her şeyi değişime açmaktadır. İslam'a baktığımızda, İslam hem değişime açıktır hem de değişmez bir tarafı vardır. Ben muhkem ayetlerimizin böyle olduğunu düşünüyorum. Bir de muhkeme bağlı kalarak müteşabih ayetlerin yoruma açık olması vardır. Bugün ilahiyat fakültelerimizdeki sıkıntı müteşabih ayetlerin muhkem ayetlerden bağımsız bir şekilde yorumlanmasıdır. Değişik ve süreklilik toplumunda ve tabiatta varlık aleminde istikrar böyle sağlanır. İslam toplumu da böylece kimliğini muhafaza eder. Hem değişime açıktır hem de değişmeyen tarafları da vardır. Post modernizm ile birlikte ortak değerlerin değişime açıldığını görüyoruz. Dikkat ederseniz bütün yeryüzünde ciddi bir istikrarsızlık var. Bunun nedenini rahmanî değerlerin reforme edilerek hayattan kovulması olarak görüyorum. Çünkü post modernizm hiçbir doğru değer kabul etmiyor. Herkesin kendine göre bir doğrusu vardır diyor, böyle bir durumda kim kiminle nasıl anlaşır?

Biz Kur'an'ın değerleri üzerine ilişkilerimizi kurarız. Hayattaki her şeyi bu değerlere göre değerlendiririz. Değerler aynı zamanda kıymet biçmek içindir. Biz çevremizde olan eşyaya, olaylara değerlerimizle bir kıymet biçeriz. Bu kıymet ölçüsü değerlerimizin değişmemesi için çaba sarf etmeliyiz. Post modern dünya bunları deforme etmeye çalışmaktadır, çünkü post modern anlayış fiziki görünüme müdahale etmiyor, mahiyete müdahale ediyor, kavramlara, fitrata. Dikkat edin bakın bütün varlıkların fitratı değişiyor. GDO'lar bir ölçüde fitratın değişmesidir. Bundan dolayı benim kanaatime göre insan hakları klasik insan hakları değildir artık. Fıtratın savunulması gibi bir durum vardır. İnsan hakları dernekleri bence fitratı savunmalıdırlar. Varlığın fitratı sadece insanın fitratı değil yani.

Muhafazakârlık kültürün malıdır, biz ise değer. Bu yüzden birçok şey kültüre indirgenmiştir. Kimlik kültürle tanımlanmaktadır. Oysa kimlik kültürle tanımlanamaz. Biz Müslümanlar açısından değerler açısından tanımlanır. Çünkü kültür dediğimiz şey coğrafyanın, ırkın tecrübesinde ortaya çıkmış değerlerdir. Onların bizim için kıymeti harbiyesi yoktur. Biz kimliğimizi de kişiliğimizi de vahiyle bize gönderilen değerlerden oluştururuz. Muhafazakârlık için önemli olan kültürdür, biz ise kültürü bu

denli önemli bulmuyoruz. Kültürün karşılığı biz de sünnet olmalıdır. Onun için sünneti ihya etmek gibi bir görevimiz var bugün.

Batılı anlamda liberal toplumlar kurulurken dini unsur taşıyan kesimlerin siyasi bir temsilcisinin olması gerekli görüldü. Liberalizmin istediği her unsurun kendini parlamentoda temsil etmesidir. Fakat temsil edilirken demokratik ya da modern siyaset siyasetin meşru gördüğü kategorilerden birine girmeniz lazım. Aslında girdiğiniz andan itibaren de o sizi belirlemeye başlıyor. Bu son dönemlerde özellikle neo liberalizm dindarlar için bir kapı açtı. Tabii laik olduğu için liberalizm, İslamcılığa müsaade etmeyeceklerdir. Muhafazakârlık kategorisi içerisinde parlamento içerisinde bir yer vermek lazım. Çünkü İslam dünyasında barajın önünde sular çok birikmiştir, eskisi gibi değildir. Barajın önündeki suyu barajı yıkmaktan alıkoymak için onları parlamentoya götürmeniz lazım. Son dönemlerde dindarlara muhafazakârlık kategorisi içerisinde parlamentoya girmelerine izin verdiler. Bu aynı zamanda kentleşmeyle birlikte gelen zihni dönüşümün neticesinde oldu. Bu dönemde dikkat ederseniz iki şey birlikte oldu. Cemaatler birden bire kendilerini sivil toplum örgütü olarak tanımladılar ve cemaatler de muhafazakarlık kategorisi içerisinde kendilerine yer buldular.

Cemaat kavramını bugünkü tartışmaları dışarıda tutarsak cemaatlerimiz sivil toplum olmayı çok sevdiler. Müslüman ismi kendilerine çok ağır geliyormuşçasına çok da üzerinde düşünmeden bunu yaptılar. Sivil toplum dediğimiz şey dinden bağımsız bir şeydir. Sivil toplum düşünce olarak da toplum olarak da siyasi ve dini otoriteden bağımsız bir şeyi ifade eder. Allah'tan korkun, bizi cemaat yapan bu din. Nasıl olur da bu dinin kavramını terk eder, gider sivil toplum örgütü olursunuz. Bu entelektüellerin alicengiz oyunu olmakla birlikte kaygan bir zeminde hareket ettiklerini de gösteriyor. Bunu üç beş yıl sonra daha iyi değerlendireceğimizi düşünüyorum. Biz bir yola çıkarken kendimize ait değerlerin siyakı ve sibakı ile birlikte çıkmak durumundayız. Kendinizi kamufle etmek için girdiğiniz bu kapı sizi değiştirir. Biz değişmeden kalıyoruz demek gülünç bir iddiadır, bu hepimizi aşar ve nitekim aştı da.

Batı da muhafazakârlık liberalizme karşı olarak çıkmıştır, biz de ise tam tersi bir durum var. Oluşma sürecinde muhafazakârlık karşı olmayı bırakın liberalizmi içselleştirerek ortaya çıktı. Bir Müslüman toplum olarak kendi dinamiklerimizle değişimi gerçekleştiremediğimizden dolayı dışarıdan gelmiş

dinamiklerle bir değişim yaşıyoruz. Biz zamana ve mekâna İslam'la anlam vermiyoruz, başka bir şekilde anlam veriyoruz. Bundan dolayı Müslüman zihin Müslümanca düşünmeli diyorum. Dolayısıyla son zamanlarda muhafazakârlık liberalizmin düşünce ve anlayışına içerisine kendini oturtmaya çalıştı. Bu biraz neo liberalizmin özgürlük anlayışı içerisinde oldu, biraz da belki liberalizmin her şeyi yuttuğu bir zamanda muhafazakârlık istemeye istemeye onun içerisinde yer aldı. Bugün yaşama biçimi olarak, tüketme biçimi olarak, ilişki biçimi olarak bizim ülkemiz de dahil liberalizmin nüfuz etmediği alan kalmamış gibidir. Bizdeki muhafazakârlık liberalizme karşı çıkmadı, çıkmak da aklına gelmiyor. Neo liberalizmin getirdiği tehditleri bu yüzden algılama durumunda değil. Neo liberalizm göreceliği getiriyor, izafiliği getiriyor, hiçbir şeyin bir temele bağlanamayacağı iddiasını getiriyor.

Kemalizm, bu ülkede dindarların ve Kürtlerin dengesini bozdu. Dindarların emin vasfını elinden aldı, Kürtlerin de eline silahı verdi. Bu Kemalizmin getirdiği belaydı başımıza. Çünkü bu iş silah olmadan da düşünülüp çözülebilirdi. Müslümanlar da emin vasıflarını yitirmeden bu işle uğraşabilirlerdi. Kemalizm belasından kurtulmak için çok anlamadığımız halde siyasi ve iktisadi olarak liberalizme savrulduk. Orada bir kurtuluş aradık, aslında oraya savrulduğumuz da iktisadi olarak çok rahat ticaret yapalım değil de ama dinimizi yaşama anlamında rahat edelim diye gittik ama gittiğimiz yerin bizi değiştireceğini, alt üst edeceğini pek hesaplamadık. O yüzden kendimizi Kemalist rüzgardan, afattan yine en azından onun kadar afat olan ama yaptığı işkenceler öyle görünür olmayan daha yumuşak bir belanın içine attık kendimizi. Dolayısıyla bizim liberalizmle olan ilişkimiz karşıdakini analiz etmeden bir beladan kurtulma meselesi olarak çıktı ortaya. Ama bir beladan kurtulup başka bir belaya rast geldik.